

THEMA VERKENNING

Moet kunnen!

Jan Hoogland

Volgens velen leven wij in de nadagen van de moderne tijd. Dat lijkt een wat vreemde bewering. Want wat kan er na de moderne tijd nog komen? In het dagelijks taalgebruik staat het woord 'modern' immers voor alles wat nieuw of modieus of 'up-to-date' is. Het is het tegendeel van 'ouderwets'. Zo bezien is iedere dag dus moderner dan de vorige. En wat vandaag modern is, is morgen misschien ouderwets.

Het woord 'modern' kan echter ook staan voor een periode in de geschiedenis. Die periode kan niet precies met jaartallen worden aangegeven. Het gaat namelijk niet zozeer om een periode die door bepaalde gebeurtenissen wordt gemarkeerd, zodat je bijvoorbeeld zou kunnen zeggen dat de moderne tijd in het jaar x begonnen is. Veeleer wordt de moderne tijd gekenmerkt door een 'mentaliteit' of door een 'geestelijk klimaat'. En een klimaat verandert niet in een dag of in een jaar. Daar kunnen tientallen jaren overheen gaan.

Vooruitgang

Toch zou men de moderne periode globaal met twee symbolische jaartallen kunnen aangeven: het jaar 1789 (de Franse Revolutie) als het begin en het jaar 1989 (de verwijdering van de Berlijnse Muur) als eindpunt. Het geestelijk klimaat dat deze periode kenmerkte, was de geest van de vooruitgang. Al het nieuwe is beter dan het oude. De economie kan alleen maar groeien. De techniek maakt steeds meer dingen bereikbaar. De mens krijgt steeds meer mogelijkheden en vergroot daarmee zijn vrijheid. Traditionele gezagsverhoudingen verdwijnen en worden vervangen door democratische. Iedereen is gelijk en iedereen is vrij te doen wat hij zelf wil. En doordat deze vooruitgang niet alleen maar een schoon ideaal was, maar ook werd gerealiseerd in economische groei, technische ontwikkeling en in politieke en maatschappelijke rechten, kon zij de mens goed in de greep krijgen: de bomen leken tot in de hemel te groeien.

1789

1789 kan als de begindatum worden beschouwd vanwege het program van de Franse Revolutie: 'vrijheid, gelijkheid en broederschap'. Daarmee ving een tijdperk aan waarin de menselijke vrijheid centraal stond. Dit vrijheidsideaal heeft men gepoogd te verwerkelijken door onder andere de wetenschappelijke en technische beheersing van de werkelijkheid en door de verspreiding van tal van grondrechten. Door wetenschap en techniek zijn de mogelijkheden van de mens onvoorstelbaar vergroot en is zijn leven een stuk comfortabeler en aangener geworden. Door de verspreiding van de elementaire rechten van de mens is de individuele vrijheid van mensen gegarandeerd in samenlevingen die zich aan een moderne, democratische grondwet binden.

Zo ontstond er typisch een geestelijk klimaat waar de alles-moet-kunnen-mentaliteit goed wortelt.

1989

1989 is de symbolische einddatum, omdat toen een van de belangrijkste moderne vooruitgangsideologieën aan haar einde kwam: het communisme. De ineenstorting van de Berlijnse muur, die het oostelijke deel van die stad scheidde van het westelijke deel, is daarvan het symbool. Maar ook in het Westen kwamen steeds meer de grenzen van de vooruitgang in zicht. Steeds meer verspreidde zich het besef dat de bomen niet tot in de hemel groeien. Steeds duidelijker werd het dat de vooruitgang een schaduwzijde heeft. Onze tijd is vervuld van een nieuw soort besef dat de eindtijd aanstaande is. Het gaat nu echter niet om de religieuze voorstelling van de eindtijd: de komst van Gods gericht, maar veeleer om een geseclariseerde versie daarvan: de mens zelf maakt misschien het leven op aarde onmogelijk.

Paradoxaal

Zo bevinden wij ons vandaag in een paradoxale situatie: enerzijds lijkt het erop dat tegenwoordig bijna alles mogelijk is, anderzijds beginnen de grenzen van onze mogelijkheden zich steeds duidelijker af te tekenen. Zo is er aan de ene kant een betere medische zorg dan ooit en kunnen steeds meer ziekten effectief bestreden worden. Aan de andere kant blijft de dood ons echter te machtig en zijn er vreselijke ziektes die wij niet onder controle kunnen krijgen. En soms lijkt het erop dat de dreigingen alleen maar groter worden: nieuwe ziekten zoals AIDS, of ziektekiemen die resistent geworden zijn tegen antibiotica.

Blijkbaar is het dus zo dat de vergrote vrijheid van de mens en zijn enorm toegenomen mogelijkheden toch hun keerzijde

hebben. De werkelijkheid blijft gebroken en de mogelijkheden blijven begrensd. Hoe ver de gezondheidszorg ook is voortgeschreden, zij heeft de dood nog niet overwonnen. En hoezeer men zich ook tegen tal van risico's kan indekken, leven blijft riskant. En hoe vrij men zich ook mag voelen, er zijn grenzen waaraan men zich te houden heeft: vrije liefde is oké, maar vrij wel veilig.

Grenzen

Juist waar de traditionele kaders zijn weggefallen, doen deze grenzen zich dikwijls op een nieuwe manier gevoelen. Aan de hand van een voorbeeld kan men zich daar goed een voorstelling van maken. Vanuit de huidige maatstaven van gezondheidszorg kan men haast niet meer begrijpen hoe een vrouw het zo'n honderd jaar geleden aandurfde een zwangerschap aan te gaan. De risico's die men toen liep, zijn nu voor iedereen onacceptabel. Waar men vroeger deze risico's accepteerde als behorend bij het leven, hebben wij dergelijke risico's grotendeels onder controle. Dat heeft echter wel tot gevolg dat de marginale risico's die wij nog wel lopen, voor ons een steeds groter gewicht krijgen. Denk bijvoorbeeld aan de risico's op een misvormd kind. Steeds meer mensen dekken zich ook tegen dergelijke risico's in met behulp van allerlei medische middelen. Men beschikt steeds minder over andere manieren om met dergelijke risico's om te gaan.

Christenen

Het is goed om oog te hebben voor deze paradoxale situatie. En wel om twee redenen. In de eerste plaats maken kerkmensen zichzelf nogal eens wijs dat de situatie in de kerk heel anders is dan in de wereld. Men wekt dan de suggestie dat in de wereld alles maar kan en dat alleen christenen nog oog hebben voor de grenzen. Deze zienswijze doet onvoldoende recht aan de mate waarin ook christenen zelf deel uitmaken van de moderne wereld. Het mag dan waar zijn dat christenen andere opvattingen hebben inzake abortus provocatus en euthanasie. Zij hebben op die terreinen om het zo te zeggen wat meer oog voor de grenzen. Maar op een heleboel andere terreinen nemen ook zij moderne ontwikkelingen voor lief. Daardoor bestaat het gevaar dat christenen slechts op een beperkt aantal ethische terreinen alert blijven, maar zich in algemene zin grotendeels aanpassen.

In de tweede plaats kunnen christenen, door oog te hebben voor de paradoxale situatie waarin ook zichzelf zich bevinden, veel beter inspelen op de nood van deze tijd. De nood van deze tijd is namelijk in de kern van ieder leven te ontdekken. Globale oordelen over het moderne leven en het moderne levensgevoel zorgen er alleen maar voor dat er een kunstmatige afstand tussen christenen en niet-christenen geschapen wordt. Daardoor verliest men uit het oog dat veel hedendaagse verschijnselen voluit menselijke reacties zijn op even menselijke situaties van nood, onzekerheid en lijden. Wanneer men bijvoorbeeld van kwesties als euthanasie of abortus provocatus alleen maar standpuntkwesties maakt, dan ziet men niet welke nood achter dergelijke verschijnselen schuilgaat. Die nood wordt dikwijls pas voelbaar, als men heel concreet met dergelijke zaken wordt geconfronteerd. Wie concreet meeleeft met een niet-gelovige vriend of vriendin die in ernstige ziekte en haast ondraaglijk lijden de arts om euthanasie verzoekt, die krijgt een heel ander beeld van dit vraagstuk dan iemand die slechts in abstracto een standpunt inneemt. Want euthanasie is geen zaak van een moreel standpunt, maar van concrete levensnood.

Levensgevoel

Het is voor hedendaagse christenen van het grootste belang niet in algemene verontwaardiging over de toestand in de wereld te blijven steken. Veeleer moet men proberen om vanuit de eigen levenservaring zicht te krijgen op de nood van de tijd. Het voorbeeld van de euthanasie heb ik al genoemd. Wie vanuit de nood van het leven het handelen van zijn niet-christelijke medemens beschouwt, zal al snel de behoefte verliezen om globale veroordelende uitspraken te doen over het hedendaagse levensgevoel.

Dit geldt nog eens te meer, wanneer men bedenkt dat christenen inzake euthanasie qua opvattingen weliswaar behoorlijk ver af staan van niet-christelijke tijdgenoten, maar dat op andere terreinen de onderlinge verwantschap veel groter is. Bijvoorbeeld wanneer het gaat om het consumptiepatroon, om de omgang met de tv of om de wijze waarop men met risico's in het leven omgaat. Op al deze terreinen is het verschil tussen christenen en niet-christenen vermoedelijk niet heel erg groot. Dat wijst erop dat christenen hierin zonder meer kinderen van hun tijd zijn en dus ook delen in het hedendaagse levensgevoel. Open staan voor de nood van de tijd betekent ook dat christenen zelfkritisch hun eigen leven onder de loep nemen.

Om maar iets te noemen: men kan wel schamperen over de populariteit van *Goede tijden, slechte tijden*, dat zelfs door christenen veelvuldig bekeken wordt. Maar men kan zich ook afvragen waarom mensen voor dit soort programma's zo gevoelig zijn of waarom men er zelf misschien ook gevoelig voor is als men zich eraan zou wagen. Wat zegt een dergelijke *soapserie* over het hedendaagse leven en levensgevoel? En zo zou men meer voorbeelden kunnen bedenken.

We leven in een postmoderne tijd. We hebben volop de vruchten van de vooruitgang geplukt, maar beseffen tegelijkertijd meer dan ooit de grenzen ervan. We leven in een tijd dat alles moet kunnen, maar dat mensen daar tegelijk een bepaalde onrust bij voelen. Christenen leven midden in die wereld.

Beter dan zich tegen een dergelijke wereld af te zetten, is het om zich op de hoogte te stellen van de nood van de eigen tijd. Dat zal de christelijke boodschap in deze geseclariseerde tijd ten goede komen.